

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ประเพณีของชาวม้ง : กรณีศึกษาชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหนองหอย ต.แม่แรม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและพิธีกรรมของชาวม้งดังนี้ สุพัตรา สุภาพ¹ ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมดังนี้ “วัฒนธรรม” ซึ่งมาจากคำว่า “Culture” ในภาษาอังกฤษซึ่งมีรากศัพท์มาจาก Cultura ในภาษาละติน ซึ่งมีความหมายว่า การเพาะปลูกและบำรุงให้เจริญงอกงาม และ คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำ ที่เกิดจากการรวมคำ 2 คำ ในลักษณะสมาสเข้าด้วยกันได้แก่ วัฒนธรรม หรือวัฒนธรรม พัฒนา ก็ได้ แปลว่า ความเจริญงอกงาม รุ่งเรือง ก้าวหน้า ธรรม แปลว่าการกระทำ หรือข้อที่ควรปฏิบัติ เช่น เจริญศีล แปลว่า ข้อห้ามเบญจธรรม แปลว่า ข้อปฏิบัติ ดังนั้น คำว่า วัฒนธรรม จึงหมายถึงข้อที่กำหนดให้มนุษย์ปฏิบัติเพื่อเกิดความเจริญงอกงาม ทั้งด้านกาย วาจา ใจ ไปพร้อมกันทั้งหมดจะมียกเว้นไม่ได้ พระยาอนุมานราชธน² กล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมว่า “วัฒนธรรม คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งอันเป็น ผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อนสืบทอดกันมาเป็นประเพณีวัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็น หรือการกระทำ ของมนุษย์ในส่วนรวมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี” วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากผลของกิจกรรม ซึ่งมนุษย์ได้คิดค้นขึ้นมาเพื่อนำ ไปสู่แนวการปฏิบัติที่ถูกต้อง ดีงาม เหมาะสม ก่อให้เกิดความสงบสุข ความสามัคคีกันในกลุ่มคณะของสังคม และจะทำให้สังคมนั้นมีกฎ ระเบียบ กติกาในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขปลอดภัยประชาชนในกลุ่มสังคมต่างก็ยึดมั่นในคุณธรรมและศีลธรรมจึงจะถือว่ากลุ่มสังคมนั้นมีวัฒนธรรมที่ดี แต่ถ้าขาดคุณธรรมและศีลธรรมแล้ว วัฒนธรรมในกลุ่มของสังคมก็จะไม่เกิดขึ้นด้วย ทั้งนี้เพราะค่านิยมนั้นเป็นพื้นฐานของการเกิดวัฒนธรรม เพราะค่านิยมจะเกิดจากแนวความคิดของผู้นำ ทางสังคมคิดขึ้นมา เพื่อเป็นแนวทางในการปกครองของกลุ่มของสังคม และแนวคิดนั้นจะต้องให้สมาชิกในสังคมยอมรับเป็นส่วนใหญ่จึงจะถือว่าใช้ได้แล้วให้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันไปเรื่อยและการปฏิบัติสืบทอดกันไปเรื่อย ๆ นั้นก็จะเป็นการนำ ผู้การเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีและขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ดีจะต้องได้มาจากสมาชิกในสังคมยึดมั่นในคุณธรรม และศีลธรรมด้วยจึงจะก่อให้เกิดวัฒนธรรมตามมาประเภทของวัฒนธรรมประเภทของวัฒนธรรม

¹ สุพัตรา สุภาพ. 2536. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ประเพณี. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. หน้า 16.

² พระยาอนุมานราชธน. 2538. วัฒนธรรมเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน. หน้า 16.

ยศ สันตสมบัติ³ ได้กล่าวไว้ในมนุษย์กับวัฒนธรรม และได้ แบ่งวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. คติธรรม (Moral Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักของการดำ เนินชีวิตในสังคม ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ โดยเน้นทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม เพราะถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตมนุษย์ ถ้าหากขาดวัฒนธรรมทางด้านคติธรรม จะทำให้เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์ อยู่ในสังคมได้ด้วยความลำบากเข้ากับคนอื่นได้ยาก เพราะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความเสียสละ ความรักใคร่สามัคคีกันในกลุ่ม มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเองครอบครัว และส่วนรวม ตรงต่อเวลา รู้จักใช้สติปัญญาในทางที่ถูกที่ควรเหมาะสมกับกาลเทศะ

2. เนติธรรม (Legal Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกันกับกฎหมาย ถ้าหากประชาชนในสังคมทุกคนต่างยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีคุณธรรมและมีศีลธรรม กฎหมายนั้นก็จะไม่จำเป็นต่อการนำ มาใช้ปกครองสังคม แต่เพราะมนุษย์เริ่มมีความรู้ความฉลาดมากขึ้นจึงมีการหลีกเลี่ยงกฎหมายของตนเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีทั้งกฎหมาย และขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อควบคุม และปิดช่องว่างของกฎเกณฑ์แต่ละอย่างให้ประชาชนในสังคมไม่ทำ ความผิดหรือทำ ความผิดน้อยลง

3. วัตถุธรรม (Material Culture) เป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับวัตถุ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ในการดำรงชีวิต เช่น เกี่ยวกับการกินดื่มอยู่ดี เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ยารักษาโรค โบราณวัตถุโบราณสถาน ศิลปวัตถุ สิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติ เพื่อการประกอบอาชีพเป็นการเพิ่มพูนรายได้ยั้งฐานะความเป็นอยู่ของตนเองให้สูงขึ้น

4. สหธรรม (Social Culture) เป็นวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งรวมถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์เราอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกถ้อยทีถ้อยอาศัยกันรวมทั้งระเบียบมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมทุกชนิด ทุกรูปแบบอย่างเหมาะสมถูกต้องนอกจากนั้น ยศ สันตสมบัติ ยังได้กล่าวถึงประเภทของวัฒนธรรมในด้านต่างๆ สามารถแยกได้ดังนี้⁴

1. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic objects) คือวัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียน เครื่องจักรสถานมหรสพ โบสถ์ วิหาร และส่วนที่ไม่รูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมายหลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา ชั่ง ตวง วัด

2. องค์การ (Association or Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว สหพันธกรรมกร ลูกเสือสภากาชาด วัด ฯลฯ

³ ยศ สันตสมบัติ. 2537. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 17.

⁴ ยศ สันตสมบัติ. 2537. เรื่องเดียวกัน. หน้า 42-44.

โดยทั่วไปบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์บางอย่าง และวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็นเรื่องไม่ใหญ่โตก็ได้

3. องค์กรพิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด หมั้น แต่งงาน บวชนาค ตาย ปลุกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ฯลฯ ซึ่งศาสนาก็มีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากนักน้อย รวมตลอดถึงพิธีการแต่งกายและรับประทานอาหาร เช่น เวลาไปงานที่เป็นทางการของทางราชการ หญิงมักจะต้องแต่งชุดไทย ชายก็แต่งชุดเต็มยศ หรือการเลี้ยงดูอาหารปัจจุบันในงานต่างๆ ก็มักจะออกมาในรูปแบบเฟ้ด ดินเนอร์ ชันโตก เป็นต้น โดย พิธีการ เหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของสังคม

4. องค์กรคติ (Concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็นตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ เช่น ความเชื่อกรรมเป็นเครื่องเจ็ดนา ความเชื่อในเรื่องการมีผัวเดียวเมียเดียว (monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (monotheism) หรือหลายองค์ (polytheism) ตลอดจนอุดมการณ์ ทศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสิน หรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีนักวิชาการแสดงทัศนะในแต่ละด้านที่แตกต่างกันออกไป เช่น ฌ็องส์ เล็งประชา⁵ ได้ให้แนวคิดในเรื่องนี้โดยสรุป ความว่า วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สาเหตุหลักเนื่องจากปัญหาที่มนุษย์ประสบอยู่เป็นประจำ ประกอบกับมีความต้องการที่อยากจะทำ ให้วิถีชีวิตของตนเอง ของครอบครัวมีสภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมกับสังคมต้องไปด้วยกัน มีผลเกี่ยวเนื่องกัน วัฒนธรรมมักจะเน้นหนักในทางด้านวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา วัตถุ ค่านิยม ซึ่งความจริงแล้วสิ่งเหล่านี้ก็มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมด้วยเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมต้องอาศัยตัวการหรือผู้กระทำ ซึ่งต้องเป็นบุคคลในสังคม สาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งออกเป็นข้อย่อยๆ ได้ดังนี้⁶

1. เนื่องจากการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อปรุงแต่งวัฒนธรรมสังคมของตนให้เจริญงอกงามขึ้น มีการคิดค้นวัฒนธรรมใหม่ มีการปรับปรุงตัดแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ อันได้แก่ สภาพของดินฟ้าอากาศ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น ความเสื่อมคุณภาพของเนื้อดินที่เกิดขึ้น น้ำท่วม ลมพายุ ความแห้งแล้ง และความหนาวเย็น การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติดังกล่าวกระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ผลิตปุ๋ยเพื่อทำ ให้เนื้อดินอุดมสมบูรณ์ ประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศเพื่อจัดความร้อนอบอ้าวของอากาศทำ ให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

⁵ ฌ็องส์ เล็งประชา. 254. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์. หน้า 9-17.

⁶ ฌ็องส์ เล็งประชา. 2541. เรื่องเดียวกัน. หน้า 17.

3. การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ โดยเหตุที่มนุษย์มีเชาวน์ปัญญาสูงความนึกคิดของมนุษย์จึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง กล่าวกันว่ามนุษย์เป็นทาสของความนึกคิดของตนเองอยู่ตลอดเวลา และความนึกคิดนี้ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในความต้องการของมนุษย์ มนุษย์จำ เป็นต้องแสวงหาสิ่งตอบสนองความต้องการของงานที่เพิ่มขึ้นโดยลำดับ เช่น คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ และวิธีการใหม่ ๆ ขึ้นมาอันเป็นผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป

4. การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมไม่อยู่คงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้มีการแข่งขันกันสูงขึ้น ตลอดจนการขัดแย้งระหว่างชนชั้นเพิ่มมากขึ้น อันเป็นปัญหามนุษย์จึงต้องหาวิธีการและสร้างระเบียบปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหายากดังกล่าว ดังนั้นวัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

5. การแลกเปลี่ยนหิบบัณฑิตวัฒนธรรม มนุษย์ในสังคมต่าง ๆ มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ การคมนาคมติดต่อถึงกันนั้นเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วการแลกเปลี่ยนหิบบัณฑิตวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง

6. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้จากพัฒนาการของความรู้ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่สังคมสร้างขึ้นหรือหิบบัณฑิตมาจากสังคมอื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติความเชื่อแบบเดิมหันไปหิบบัณฑิตใหม่เพื่อต้องการให้เป็นผู้ที่เรียกว่าทันสมัยไม่ล้าหลัง ผู้นำทางสังคมจะปรับปรุงแนวความคิดใหม่ ๆ อยู่เสมอเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของคนในสังคม

7. วัฒนธรรมอาจเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากความประสงค์ของผู้มีอำนาจในสังคมตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกาย และด้านอื่น ๆ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามอดีตนายกรัฐมนตรีของไทย ช่วงปี พ.ศ. 2481-2487

8. เนื่องจากการมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นของสิ่งนั้น ๆ ทำให้ผู้คนรับเอาวัฒนธรรมนั้น ๆ มาใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น เมื่อมีประชากรมากขึ้นก็จำเป็นต้องอาศัยการผลิตแบบอุตสาหกรรม การใช้เครื่องมือเครื่องจักรช่วยในการผลิตระบบโรงงาน

สุพัตรา สุภาพ⁷ ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรม เป็น 2 ประเภท คือ

1. วัฒนธรรมวัตถุ (Material Culture) ได้แก่สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ตู้เย็น หม้อหุงข้าว แก้วน้ำ มีด โต๊ะ รถ เครื่องบิน โทรศัพท์ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non - Material Culture) หมายถึง อุดมการณ์ค่านิยม ความคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณี การปฏิบัติสืบต่อกันมา และเป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชนของตนว่าดีงามเหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทัศนคติความรู้ ความสามารถซึ่งเป็นนามธรรม (Abstract) ที่

⁷ สุพัตรา สุภาพ. 2536. สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัวยุค ประเพณี. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

มองเห็นไม่ได้จากการแบ่งประเภท ของวัฒนธรรมดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงว่า วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ นั้นจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทุกอย่าง เช่น ศาสนาความเชื่อ เป็นต้น⁸ และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ

1. วิถีชีวิต หมายถึง สาย แนว ถนน ทาง 24 ส่วนวิถีชีวิต หมายถึง แนวทางปฏิบัติต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งแต่ละสังคมนั้นอาจมีทั้งเหมือนและแตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะสังคมมีการติดต่อสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา มีการหยิบยืมแนวทางใช้ โดยบางครั้งอาจไม่รู้ตัวฉะนั้นจึงถือเป็นเรื่องธรรมดาที่จะพบว่า วิถีชีวิตของกลุ่มคนอีกสังคมหนึ่งไปคล้ายคลึงกับกลุ่มคนอีกสังคมหนึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านจะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทุกเรื่อง เช่น ที่อยู่อาศัยการทำมาหาเลี้ยงชีพ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ค่านิยมต่าง ๆ ที่ชาวบ้านสั่งสมมาและนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต

2. การบำเพ็ญชีวิตชาวบ้าน หมายถึง วิธีการประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของชาวบ้านแบ่งการบำเพ็ญชีวิตชาวบ้านออกเป็น 5 ประเภทคือ

1. วิถีประชากรของชาวบ้าน คือ ประเพณีที่มีลักษณะง่าย ๆ ประชากรส่วนใหญ่ประพฤติกันอยู่เป็นปกติด้วยการจำ และบอกเล่าหรือเอาอย่างกับสืบ ๆ ต่อกันมาแต่สมัยปู่ย่าไม่มีมีการจดเป็นหนังสือขึ้นไว้วิถีประชากรเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลสมัยและหมู่คณะ เพราะเป็นความรู้ที่จำกันมาไม่แน่นอนเหมือนกับที่จด คำว่าวิถีประชากรบางคนใช้ว่าวิถีประชา ตัวอย่างวิถีประชาที่เป็นเอกลักษณ์ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณ เช่น

1.1 การเสกน้ำล้างหน้า การเสกน้ำล้างหน้าในตอนเช้าเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับคนโบราณ การปฏิบัติเช่นนี้ถือว่าเป็นมงคล

1.2 กรรยาต้องตื่นนอนก่อนสามี กรรยาที่ดีสมัยก่อนต้องตื่นนอนก่อนสามีแล้วเตรียมน้ำ ล้างหน้าให้สามี การเสกน้ำให้ล้างหน้านับเป็นการเตรียมตัวเพื่อให้สามีไปประกอบการได้สำเร็จ

1.3 การปฏิบัติตัวของเด็กสมัยโบราณอบรมว่า "ไปลา มา ไหว้ " การที่เด็กปฏิบัติเช่นนี้ถือเป็นวัฒนธรรมที่ดี เด็กที่ปฏิบัติจะเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง⁹

ส่วนความหมายประเภทหนึ่งของวัฒนธรรมในสาขามนุษยศาสตร์ คำว่า “ประเพณี” พระยาอนุนามนราชชน (2514) ได้นิยามความหมายไว้ดังนี้

1. ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่ง อยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อมาช้านาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติออกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี 16

⁸ สุพัตรา สุภาพ. 2536. เรื่องเดียวกัน. หน้า 139.

⁹ สุพัตรา สุภาพ. 2536. เรื่องเดียวกัน. หน้า 139.

2. ประเพณี คือแบบมาตรฐานของพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมบังคับให้ปฏิบัติตามสืบต่อกันมา

3. ประเพณีไทย หมายถึงนิสัยของสังคมชาวไทยซึ่งได้รับมรดกตกทอดกันมาแต่เก่าก่อน เรียกว่า ประเพณีเดิมหรือประเพณีปรัมปรา คือประเพณีสืบต่อกันมา ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า “Tradition” ส่วนประกอบของประเพณีประเพณีมีพิธีการเป็นระเบียบแบบแผนประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการคือ

1. แนวคิด (Ideal) คือหลักการความเชื่ออันเปรียบเสมือนปรัชญาแห่งสังคมนั้นๆ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือกันมาหลายชั่วคนว่าเป็นสิ่งดีงามที่จะต้องกระทำเพื่อ ความสำเร็จและความ เป็นสิริมงคลของบุคคล ครอบครัว และสังคม ซึ่งแนวคิดนี้อาจเป็นปรัชญาทางลัทธิศาสนา ความเชื่อในภูติผี วิญญาณ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ

2. พิธีกรรม (Ritual) เป็นแบบแผนของกิจกรรมเพื่อให้เป็นไปตามแนวความคิด (Ideal) พิธีกรรมแต่ละพิธีจะมีกรรมวิธีเฉพาะกิจซึ่งไม่เหมือนกัน ในพิธีมักประกอบด้วย

- เจ้าพิธีกรรม คือผู้ดำเนินกรรมวิธี ได้แก่พระภิกษุ หมอผี คนทรง เจ้าพิธีนี้จะเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมให้ไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างมีแบบแผนเป็นศูนย์กลางในการติดต่อระหว่างวิญญาณกับมนุษย์
- กรรมวิธี คือขบวนการในการจัดพิธีกรรมนั้นๆ

3.สมาชิก (Member) ในกิจประเพณีแต่ละอย่างจะต้องสมาชิกร่วมในกิจประเพณี

4. การเฉลิมฉลอง (Celebration) กิจประเพณีบางอย่างอาจมีไม่ครบทั้งองค์ประกอบทั้ง 4 อย่าง สำหรับประเพณีที่มีสมาชิกมาก เจ้าพิธีอาจลดความสำคัญลงไปจนเกือบไม่ต้องมีเจ้าพิธีรูปแบบของประเพณีอาจแบ่งได้ดังนี้

- 1.พิธีกรรมชีวิต ได้แก่พิธีกรรมของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น การแต่งงาน การฌาปนกิจ
- 2.พิธีกรรมสำหรับอาชีพ
- 3.พิธีกรรมทางศาสนา
- 4.งานเทศกาลต่าง ๆ¹⁰

ส่วนเรื่อง ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ หรือการยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน การยอมรับนับถืออาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรือไม่มีหลักฐานที่จะนำมาพิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได¹¹ ได้แบ่งประเภทความเชื่อไว้ 2 ประเภท คือ

1. ความเชื่อที่มั่งงายไร้เหตุผล คือยังไม่ทราบเจตนา
2. ความเชื่อที่มีเจตนาแฝงอยู่ คือเพื่ออบรมสั่งสอนคนให้ประพฤติอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างถูกต้อง และเกิดสุขแก่ตนนอกจากนี้แล้วภิญโญ จิตธรรม ยังได้กล่าวถึง เสวตลักษณ์ อนันต์สานต์ ว่าได้แบ่งประเภทความเชื่อเป็น 2 ประเภท คือ

¹⁰ พระยาอนุมานราชธน. 2514. วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย. พระนคร : คลังวิทยา. หน้า 17.

¹¹ ภิญโญ จิตธรรม. 2522. ความเชื่อ. สงขลา : มงคลการพิมพ์. หน้า 6-7.

1. ความเชื่อทั่ว ๆ ไปหรือความเชื่อธรรมดา เช่น เชื่อว่ามีนรกสวรรค์ เทวดา เชื่อเรื่องฝัน เป็นต้น
2. ความเชื่อที่แฝงไปด้วยความกลัวหรือความเชื่อทางไสยศาสตร์

จากการแบ่งประเภทความเชื่อทั้ง 2 แนวข้างต้น ภิญโญ จิตธรรม ได้จัดประเภทกลุ่มความเชื่อเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ 12 กลุ่ม คือ

1. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
2. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
3. ความเชื่อเรื่องโชคกลาง
4. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ฝัน
5. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์
6. ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะคนและสัตว์
7. ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา
8. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ
9. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี¹²

สำหรับการศึกษาประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวม้ง ได้นำแนวคิดทางด้านวัฒนธรรมมาพิจารณาประเด็นทางด้านประเพณีและวิถีชีวิตม้ง ตลอดจนการรื้อฟื้นและกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมของชาวม้ง ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับมิติทางค ความเชื่อทางสังคมซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขจัตถัย บุรุษพัฒน์ ได้กล่าวถึงการแยกชาวม้งในเขตภาคเหนือของประเทศไทยตามลักษณะของการแต่งกายและภาษาที่ใช้ โดยแบ่งเป็น 3 เผ่า คือ ม้งดำ หรือน้ำเงิน ม้งขาว และม้งกุ่มมะบา สำหรับม้งดำ แบ่งออกเป็นสาขาย่อย 3 สาขา คือ ม้งดอก ม้งลาย และม้งดำ การแบ่งม้งออกเป็น 3 เผ่านี้ก็โดยอาศัยความแตกต่างทางภาษา และความแตกต่างของเครื่องแต่งกายตลอดจนชื่อที่ม้งใช้เรียกตัวเอง¹³

เบญจา จีรภัทรพิมล ได้ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาสังคมชาวเขา โดยมุ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวเขา อันเนื่องมาจากการดำเนินงานพัฒนาที่มีโครงการของรัฐเป็นแกนนำ พบว่าการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพมีผลทำให้ชาวเขาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย

¹² ภิญโญ จิตธรรม. 2522. เรื่องเดียวกัน. หน้า 12.

¹³ ขจัตถัย บุรุษพัฒน์. 2538. ชาวเขา. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

การศึกษา และการปกครองภายในหมู่บ้าน ซึ่ง วิไลพร ชะมะผลิติน ¹⁴ เสนอว่า ปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลง สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจไปในลักษณะผสมผสานกับสังคมไทยมากขึ้น

โดยติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้น ได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานราชการโดยตรง และจากการศึกษาพบว่า เครื่องมือสมัยใหม่ที่เข้าสู่หมู่บ้านหรือวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป¹⁵

ลีสึก ฤทธิเนติกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวม้ง ศึกษาเฉพาะกรณีชาวม้ง ที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่” โดยผลการวิจัยได้สรุปเนื้อหาเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. การปรับตัวทางด้านการดูแลสุขภาพ ชาวม้งยังใช้วิธีการดั้งเดิม เช่น การทรง การเรียกขวัญ การใช้ยาสมุนไพร ควบคู่ไปกับการใช้วิธีการรักษาโดยแพทย์แผนปัจจุบัน และส่วนมากมักจะใช้โรงพยาบาลเอกชน
2. การปรับตัวทางด้านเนติธรรม ชาวม้งมีการปรับเปลี่ยนการใช้กฎจารีตประเพณีกฎจารีตประเพณีมาจัดการ หากเป็นเรื่องใหญ่ก็จะใช้กฎหมายบ้านเมืองเข้าไปจัดการ
3. การปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ มีการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจในครอบครัวจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพมาเป็นการค้าขาย และการใช้แรงงานตลอดปีจนเป็นผู้ผลิตสินค้าด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นพ่อค้าคนกลาง พ่อค้าปลีก โดยมีเครือข่ายทางธุรกิจกับชาวม้งด้วยกันเอง และคนพื้นราบหรือคนต่างชาติ และบางส่วนลงมาขายแรงงานในกิจกรรมทั้งของชาวม้งด้วยกันเองและชาวไทยพื้นราบ เช่น กิจการปิ้งน้ำมัน และร้านค้าต่าง ๆ
4. การปรับตัวทางด้านคตินิยม ระบบความเชื่อของชาวม้งเกี่ยวกับจักรวาลวิทยา ไม่มีผลกระทบในทางเสียหายต่อชุมชนสังคมภายในชาวม้งเองและสังคมภายนอก และทางตรงกันข้ามกลับแสดงถึงการมีความกตัญญูต่อเวทที่ต่อบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนจึงเป็นการควบคุมทางสังคมอีกทางหนึ่งด้วย
5. การปรับตัวทางด้านศิลปกรรม ในทางศิลปะการแสดงของชาวม้งถึงแม้ไม่มีความหมายอย่างเห็นเด่นชัดจากกิริยาท่าทางการแสดงออก แต่การแสดงในแต่ละอย่างเป็นการได้รับการสืบทอดกันมานาน เช่น การเป่าแคน การโยนลูกช่วงของหนุ่มสาว เป็นต้น ในยุคปัจจุบันคนหนุ่มสาวได้ปรับเปลี่ยนไปใช้ดนตรีสากลแทน

¹⁴ วิไลพร ชะมะผลิติน . 2523. บทบาททางสังคมและเศรษฐกิจของสตรีชาวเขาเผ่ามั่ว . เชียงใหม่: สถาบันวิจัยชาวเขา. หน้า 48.

¹⁵ เบญจา จีรภัทรพิมล และเสาวณีย์ ไทยนันท์. 2530. ผลกระทบของการพัฒนาสังคมต่อชาวเขา (เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 129-130.

6. การปรับเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรม ชาวเมืองใหม่ ยังมีความเคารพในความศักดิ์สิทธิ์ของวัดต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้คิดและสร้างเอาไว้ แต่วัดที่เป็นผลผลิตทางด้านวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในระบบความเชื่อ และการดำรงชีวิตประจำวัน เป็นอย่างมาก

7. การปรับตัวกับเพื่อนบ้าน ได้มีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมสังคมไทยได้เป็นอย่างดี และมีสัมพันธภาพกันเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกันได้¹⁶

พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์ ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติแบบใหม่ ๆ ในการดำเนินการเกษตรที่สูงของชาวเขาเผ่าม้ง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีปัจจัยต่าง ๆ คือ

- บุคคล เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับสูงสุด รองลงมา คือ เพื่อนบ้าน
- ปัจจัยทางสังคมที่มีผลต่อการยอมรับ คือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
- ปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ การสื่อสาร เช่น การได้รับข่าวสารจากวิทยุ หนังสือพิมพ์และการพบปะกับบุคคล เช่น เจ้าหน้าที่ ความถี่หรือจำนวนครั้งในการติดต่อกัน เป็นต้น¹⁷

สมัย สุทธิธรรม กล่าวถึงสังคมและชีวิตประจำวันของชาวม้งว่า สังคมของชาวม้งเป็นสังคมเกษตรกรรมทำไร่แบบเลื่อนลอย โดยถางป่าเพื่อปลูกพืช เมื่อดินหมดสภาพความอุดมสมบูรณ์ก็จะย้ายไปหาที่ผืนใหม่ แต่ปัจจุบันพื้นที่บนดอยถูกจำกัดโดยธรรมชาติ รวมทั้งประชากรที่เพิ่มขึ้น จึงทำให้ชาวม้งต้องเปลี่ยนแนวทางการดำรงชีวิตเสียใหม่โดยมีการปลูกข้าวและข้าวโพดเป็นหลัก สำหรับพื้นที่ได้มีการปลูกเบาบางลงมากแล้ว และบางพื้นที่ได้เลิกปลูกแล้วโดยมีการปลูกพืชอื่นที่มีรายได้มากกว่าทดแทน เช่น ไม้ดอกเมืองหนาว หรือพืชผักผลไม้ ซึ่งไม่จำเป็นต้องย้ายพื้นที่ไปปลูกที่อื่นอีก ในด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน ปัจจุบันชาวม้งได้มีการติดต่อสังคมกับคนเมืองมากขึ้นทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ในทางธุรกิจการค้าระหว่างกัน¹⁸

¹⁶ ลีศึก ฤทธิ์เนติกุล. 2540. การปรับตัวกับวิถีชีวิตใหม่ในชุมชนเมืองของชาวเขาเผ่าม้ง : กรณีศึกษาเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ : รายงานการวิจัย. เชียงใหม่ : ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ กรมประชาสงเคราะห์. หน้า 6.

¹⁷ พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์. 2525. ปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการยอมรับสิ่งปฏิบัติใหม่. เชียงใหม่ : คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

¹⁸ สมัย สุทธิธรรม. 2541. แม่ัว. กรุงเทพฯ : 2020. เวิลด์ มีเดีย. หน้า 54.

โชคชัย สีนสุภรัตน์ ได้ศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวเขาเผ่าม้งในหมู่บ้านมณีพฤษ์ จังหวัดน่าน พบว่ามีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำแคบผสมแบบไพร่ฟ้า ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่มีลักษณะของการมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองน้อยมากและระดับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำ แต่ยอมรับในอำนาจรัฐบาล ชาวเขาเผ่าม้งในหมู่บ้านมณีพฤษ์ยังคงยึดมั่นในรูปแบบการปกครองและขนบธรรมเนียมดั้งเดิมอยู่อย่างมาก ในส่วนของความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไทยในปัจจุบันของชาวเขาเผ่าม้งยังอยู่ในระดับต่ำแต่ก็มีทัศนคติไปในทางที่ดีต่อการเมืองการปกครองไทย¹⁹

¹⁹ โชคชัย สีนสุภรัตน์. 2543. วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวเขาเผ่าม้งในหมู่บ้านมณีพฤษ์ จังหวัดน่าน. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หน้า 1.